

УДК 29:94 (477): 355.02

Наталія Гірна

**ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ПОГЛЯДІВ
ТА ПОЧАТКИ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ІВАНА КРЕВЕЦЬКОГО**

У статті досліджується формування суспільно-політичних поглядів та початки наукової діяльності Івана Кревецького, одного із представників історичної школи М. Грушевського у Львові першої третини ХХ ст. На основі наукових досліджень І. Кревецького, архівних та опублікованих джерел, спеціальної літератури розглядаються історичні умови формування світогляду молодого вченого та висвітлюється його діяльність як представника державницької школи. З'ясовується значення наукових досліджень І. Кревецького для становлення державницького напрямку української історіографії та розвитку української історичної науки.

Ключові слова: Іван Кревецький, Наукове товариство ім. Т. Шевченка, історична школа, державницький напрям в історіографії, Львів.

Важливою складовою впровадження державної політики у гуманітарній сфері є особистісний чинник. Проблема формування цілісної української просопографії гостро постала після відновлення незалежності України, адже маємо майже двісті імен українських вчених та діячів культури, інформація про яких не увійшла до жодних бібліографічних каталогів.

У цьому контексті актуальним і перспективним є дослідження суспільно-політичних поглядів і наукової діяльності Івана Кревецького, ученого, котрий презентував новий державницький напрям в українському історіописанні та сприяв науково-теоретичному утвердженню державницької школи в українській історичній науці першої третини ХХ ст.

Деякі аспекти наукової та громадсько-політичної діяльності І. Кревецького знайшли відображення у працях його сучасників – М. Грушевського, С. Томашівського, О. Назарука. В. Дорошенко здійснив аналіз життєвого і творчого шляху вченого [1, с. 12]. У добу незалежності з'явилися дослідження академіка В. Качкана і професора Ф. Стебля, що торкалися наукової спадщини І. Кревецького [2, с. 206–224]. Окремим історіографічним комплексом є діаспорні видання О. Оглоблина, Л. Шанковського, Л. Винара.

Мета і завдання статті полягає у науковому аналізі умов формування і розвитку світогляду І. Кревецького, змісту і головних напрямків наукової діяльності вченого. Для їх реалізації опрацьовано широкий спектр наукових праць історика, спеціальних видань, архівних матеріалів і періодики.

І. Кревецький народився 14 жовтня 1883 р. у селі Іванівці Жидачівського повіту на Львівщині. Його батько працював директором місцевої школи, а мати була акушеркою. У 1898 р., коли Івану виповнилося 15 років, помер батько і майбутню освіту І. Кревецькому довелося здобувати без підтримки родини, самотужки, важкою працею. У віці 34 років він втратив і маму [3, с. 3–5]. Навчався майбутній історик у містечку Розділ, де закінчив народну школу. Згодом перейшов на навчання в Українську академічну гімназію у Львові, яку закінчив у 1903 р. У цьому ж році розпочав навчання на філософському факультеті (історична група) Львівського університету, який завершив у 1907 р. Студентом увійшов до Наукового товариства ім. Т. Шевченка (далі – НТШ), де проявив активність та наполегливість у його роботі. У роки навчання в університеті працював в історичному семінарі професора М. Грушевського. У рамках семінару заприятелював також з І. Крип'якевичем, І. Джиджорою та іншими молодими істориками майбутньої школи М. Грушевського і контактував з ними упродовж усього життя.

В учнівські та студентські роки, навчаючись у Львові, І. Кревецький постійно приїжджав до Роздолу. Працював у Роздільському монастирі, який мав велику бібліотеку. Там зберігалися стародруки, історичні хроніки, тому І. Кревецький починає займатися краєзнавством. Зокрема у праці «Записки Кревецького Івана з історії містечка Роздол Жидачівського повіту» наводить цікаві факти з історії цього краю.

Розпочавши наукову кар'єру своїм першим виступом з доповіддю на засіданні історико-філософської секції 20 січня 1906 р., І. Кревецький найбільше працював саме в цьому структурному підрозділі товариства. На засіданнях він систематично доповідав про результати власних досліджень, реферував праці інших членів НТШ.

Наукове зростання І. Кревецького пов'язане із двома академічними середовищами – Львівським університетом, де він був студентом та вихованцем наукового семінару професора М. Грушевського та НТШ у Львові – науковою українською інституцією в Австро-Угорщині.

Безумовно, що творчим осередком львівської історичної школи М. Грушевського став саме історичний семінар у Львівському університеті, який і вів професор. Особливо корисними для студентів були семінари-вправи, де був безпосередній контакт із керівником і можливість здобуття практичних знань і вмінь [4, с. 49].

До цього часу професор М. Грушевський вже опрацював і виробив власну концепцію відродження української науки на ґрунті західної гуманітарної культури, керуючись при цьому ідеями філософського позитивізму. До того ж, у 1898 р. – нова реформа статуту НТШ повністю зробила цю інституцію академічною. М. Грушевський творчо використовував взірці західноєвропейських академій – в НТШ з'являються класичні три секції (історично-філософська, філологічна, математично-природописно-лікарська), низка комісій [5, с. 33].

Найширше розгорнула свою діяльність історично-філософська секція, очолювана М. Грушевським, де згуртувалася група учнів професора, серед них був й І. Кривецький. У 1909 р. його обрано секретарем історико-філософської секції бібліотеки НТШ і таким чином він увійшов в керівну структуру товариства. Уся подальша різнобічна діяльність ученого тісно пов'язана з НТШ. Окрім цього він працює як редактор і журналіст, стає редактором часописів «Наша школа» (1909–1912 рр.), «Республіка» (1918–1919 рр.), історичного місячника «Стара Україна» (Львів, 1924–1925 рр.). У бібліотеці І. Кривецький розпочав свою роботу з упорядкування бібліотечних збірок та організації належної роботи установи, що передбачало опрацювання нових надходжень документів, розміщення книг, обслуговування читачів тощо. Навіть згодом, коли став директором бібліотеки, то окрім загального керівництва, займався комплектуванням бібліотечних фондів, веденням каталогу й інвентарних книг, управлінням відділу рукописів і стародруків. І. Кривецький налагоджував широкомасштабні міжнародні зв'язки НТШ з багатьма українськими організаціями й діячами не тільки в Україні, а й закордоном. Зокрема, відбувався активний обмін друкованими виданнями з провідними вітчизняними та міжнародними науковими установами. Так, списки українських закордонних товариств і редакцій, які обмінювалися з НТШ літературою, охоплюють 28 аркушів [6, с. 89–92].

У 1908 р. НТШ налагодило контакти з понад 200 науковими українськими та зарубіжними інституціями, зокрема, з 16 Академіями наук, 145 науковими товариствами, 40 редакціями часописів. Вони надсилали свою літературу бібліотеці (18-ма мовами), за що в обмін отримували праці товариства. У 1911 р. до бібліотеки надходили видання вже від 335 наукових установ – 26 Академій наук, 196 наукових товариств, комісій, 113 редакцій часописів [7, с. 9]. З того часу бібліотека під керівництвом І. Кривецького стала центром наукової роботи українських та частково іноземних учених. І. Кривецький упродовж життя перебував у центрі громадсько-політичних подій Східної Галичини, гостро й оперативно реагував на актуальні проблеми свого часу публікаціями в різних часописах. У 1907 р. співпрацював з М. Грушевським у підготовці видання «Літературно-наукового вісника», був дописувачем «Українсько-руського архіву», «Життя і знання», «Галицького голосу», «Діла», «Неділі», «Громадського вісника», «Нової зорі», «Ради», «Історичного вісника», «Бібліологічних вістей», «Українського книгознавства» та ін. [2, с. 211–213].

Значним випробуванням на громадську і державницьку зрілість історика стали роки Першої світової війни і період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. Він захоплено вітав проголошення III Універсалу Центральної Ради та утворення УНР, а свою державницьку позицію озвучив у період ЗУНР, коли редагував офіційний друкований орган держави «Республіка». У першому номері видання сформульовано програму газети: вона покликана була стати республікансько-демократичним органом, трибуною для висловлювання громадської думки всіх жителів Західної області УНР, незалежно від партійних вподобань, національної чи конфесійної приналежності [8, с. 304].

І. Кривецький, вболіваючи за майбутнє рідного краю, написав статтю до 15-річчя проголошення ЗУНР «І. XI. 1918–І. XI. 1933» [9, арк. 4]. Автор закликав врахувати негативний досвід 1918–1919 рр., який призвів до падіння української державності. Зауважимо, що І. Кривецький надавав Східній Галичині великого історичного значення і вважав, що національно-державна ідеологія повинна формуватися саме в цьому регіоні. Особливу увагу у таких процесах відводив вихованню та формуванню у сучасного йому покоління державної свідомості.

Після закінчення національно-визвольних змагань (1919–1921 рр.) вчений поринув у наукову, громадсько-культурну діяльність: започаткував і редагував популярний історичний журнал НТШ «Стара Україна», активно співпрацював з газетами «Діло», «Нова зоря», проводив різні українознавчі дослідження [10, с. 464]. Згадуючи про І. Кривецького, І. Крип'якевич відзначав, що редагований ним популярно-історичний місячник «Стара Україна» був присвячений державній традиції і культурі, а його редактор був твердо прив'язаний до національно-державної традиції [11, с. 29].

У міжвоєнний період, коли Східна Галичина увійшла до складу Другої Речі Посполитої, функціонування книгозбірні значно ускладнилося, оскільки припинилася урядова фінансова

допомога НТШ і бібліотека втратила засоби для повноцінного існування. Також загострилися внутрішні проблеми, пов'язані із нестачею приміщень для бібліотечних фондів та персоналу. Однак, незважаючи на значні труднощі, І. Кревецькому вдалося відновити роботу бібліотеки і продовжити її розвиток. Під його керівництвом бібліотека НТШ напередодні Другої світової війни була найповнішою книгозбірнею українських часописів, книжок та інших друків, а також іноземної літератури про Україну – нараховувала до 300 тис. томів [7, с. 10].

Окрім роботи в бібліотеці, історик активно працював у п'яти комісіях НТШ: тривалий час виконував обов'язки заступника голови бібліографічної комісії (1909–1914 рр., 1925 р.) та комісії з історії мистецтва (1921–1922 рр., 1925 р.), секретаря мовної комісії (1909–1914 рр.), був членом археографічної комісії (1906–1914 рр.) [12]. Упродовж 1921–1925 рр. І. Кревецький вів семінар з української військової історії в Українському таємному університеті у Львові, тому Л. Шанковський назвав його першим військовим істориком Галичини.

Початковий період діяльності І. Кревецького засвідчує, що сфера його наукових зацікавлень різноманітна й охоплює численні історичні теми від середньовіччя – до початку ХХ ст. У сфері наукових зацікавлень були й актуальні проблеми української історіографії, в рамках якої він виробив власний підхід до теоретичного трактування історичних подій минулого. За жанровим наповненням І. Кревецький створив численні наукові і науково-популярні праці – монографії та статті, нариси, есе, огляди, рецензії, хронікальні замітки. Переважна кількість творів історика вийшли окремими виданнями, або були надруковані у наукових збірниках, періодичних виданнях НТШ («Записки НТШ», «Українсько-руський архів») та в інших часописах. Як і інші представники історичної школи М. Грушевського, І. Кревецький формувався на засадах позитивістського напрямку в історіописанні, який визначився нарративними методами в історичних дослідженнях, а його працям було властиве поєднання науковості й документальності з елементами популярності у викладі матеріалу. Власне тому вже перші твори І. Кревецького знаходили численну читацьку аудиторію.

Ранній період творчості І. Кревецького пов'язаний із дослідженнями історії української культури князівських часів. У вивченні історії української культури вчений значну увагу приділяв дослідженню літописних джерел. Історик описав роботу першої бібліотеки України, відкритої при соборі св. Софії 1037 р. у Києві. Дослідження побудоване в основному на свідченнях чужинців про Україну. На основі опрацювання найдавнішого літопису ченця Нестора та «Ізборника» князя Святослава І. Кревецький зробив висновок про особливе ставлення до книжки на Русі [8, с. 300–310].

Ще одним напрямом наукових пошуків І. Кревецького було дослідження історії книгодрукування в Україні. Йому належить стаття про першу друковану книжку Ю. Дрогобича, видану українцем за кордоном. Вчений-книгознавець і культуролог прослідкував бібліографічний процес появи вказаної книги в друкованих виданнях як закордонних, так і вітчизняних. Особливу увагу приділяв дослідженню видавничої діяльності І. Федорова у Львові, заснуванню ним друкарні та виданню у 1574 р. «Апостола» і «Буквара» [2, с. 214].

Історик окреслив детальний розвиток української мемуаристики, визначив спільні й відмінні риси мемуарів, літописів та історичних хронік, виокремив типологію мемуарів (спогади, автобіографії й подорожні записки) [15, с. 7]. І. Кревецький стверджував, що найдавнішим українським мемуарним твором необхідно вважати початковий звід Нестора-літописця і, зокрема, сюжет про перенесення мощей засновника Києво-Печерської лаври св. Феодосія. Першим українським автобіографічним твором дослідник назвав «Повчання дітям» Володимира Мономаха [13, с. 8]. Загалом, опрацювання мемуаристики І. Кревецьким представлено ґрунтовними бібліографічними розвідками історика, у яких дослідник відстежив тогочасні новинки мемуарної літератури: 30 окремих видань, 2 публікації та журнал, що вміщують рецензії ученого на спогади про військові події початку ХХ ст. А. Луніва, В. Леонтовича, С. Шухевича, М. Галагана, Т. Масарика, К. Левицького, О. Назарука [7, с. 8].

До початкового періоду наукової праці І. Кревецького належить вивчення процесів ліквідації панщини у Галичині 1848 р., національно-політичної діяльності українців краю у середині ХІХ ст. Зокрема, головні акценти з означених проблем були викладені автором у низці праць, серед яких: «Аграрні страйки і бойкоти у Східній Галичині в 1848–49 рр.» (1906 р.), «Справа поділу Галичини в рр. 1846–1850» (1912 р.) [14]. У згаданих розвідках І. Кревецький вперше в історіографії проаналізував селянські страйки і бойкоти у Східній Галичині періоду революції, які пояснював неоднозначною та частковою аграрною реформою [14]. Серед інших проблем, проаналізованих та досліджених науковцем, заслуговують на увагу політична і соціальна історія Галичини періоду «весни народів». У своїх наукових працях історик висвітлює загальну суспільно-політичну ситуацію в краї, відтворив атмосферу взаємної недовіри і перестороги різних соціальних прошарків населення та політичних сил, яка породжувала дискусії та збурювала громадську думку.

Робота І. Кревецького в бібліотеці НТШ накладала відбиток на його професійні наукові зацікавлення. Студіюючи бібліографію історичних процесів у підросійській Україні, він став автором

низки публікацій з історії Наддніпрянської України XVII–XVIII ст., численних есе, історико-публіцистичних нарисів, досліджень з історії української науки, бібліотекознавства і бібліографії, преси, історіографії [15, с. 64–79].

Здійснюючи бібліографічні огляди, І. Кривецький видавав також відгуки на історичні видання, серед яких праці М. Голубця, В. Пархоменка, Д. Багалія, І. Крип'якевича, В. Липинського, О. Терлецького, а у «Новій зорі» історик публікував розвідки на політичну, літературознавчу, художню, освітню, етнографічну тематику, про довідникові та архівні видання, наукові праці з історії української преси, історії культури, церкви, життєписи окремих особистостей.

Львівська історична школа М. Грушевського стала першим організованим осередком всеукраїнського державницького спрямування, проявом зрілості українського суспільства у відродження національної держави. Саме тут було науково обґрунтовано та впроваджено концепцію неперервного історичного розвитку українського народу, його самобутності та окремішності. Визначним представником львівської історичної школи був І. Кривецький, історик–державник, перший інтерпретатор державницького напрямку в українській історіографії. Уже перші роботи вченого стали спробою переосмислення історичного минулого України під кутом зору її національно-державницьких інтересів і торкнулися усіх періодів історії українського народу.

Список використаних джерел

1. Дорошенко В. Пам'яті товариша / У другу річницю смерті Івана Кривецького / В. Дорошенко // Наші дні.– Львів, 1942. – № 7.– С. 12.
2. Стеблій Ф. Іван Кривецький – історик / Ф. Стеблій // Михайло Грушевський і українська історична наука. – Матеріали наукових конференцій, присвячених Михайлові Грушевському: Львів, 24–25 жовтня 1994 р. – Харків, 1996. – С. 206–224.
3. Кіхтан І. Іван-Мар'ян Кривецький – гордість Роздільської землі (до 120-річчя з дня народження) / І. Кіхтан. – Розділ, 2003. – С. 3–5.
4. Педич В. Роль історичного семінару М. Грушевського у формуванні Львівської історичної школи / В. Педич // Михайло Грушевський і Західна Україна./ Доп. й повід. наук. конф. до 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.) – Львів: Світ, 1995. – С. 49–51.
5. Мальчевський О. М. Грушевський і Наукове Товариство ім. Шевченка / О. Мальчевський // Михайло Грушевський і Західна Україна. Доп. й повід. наук. конф. до 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті (м. Львів, 26–28 жовтня 1994 р.) – Львів: Світ, 1995. – С. 33.
6. Стеблій Ф. І. Кривецький – вчений і бібліотекар / Ф. Стеблій // Бібліотека Наукового Товариства ім. Шевченка: книги і люди. Матеріали круглого столу / Упор. та заг. ред. текстів Л. І. Ільницької. – Львів, 1996. – С. 86–102.
7. Яворська У. Бібліотечно-бібліографічна діяльність Івана Кривецького: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата іст. наук: спец. 07.00.08 «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство» / У. Яворська. – Київ, 2008. – 21 с.
8. Стеблій Ф. Початки державницького напрямку української історіографії: Іван Кривецький / Ф. Стеблій // Україна: культурна спадщина, національна свідомість, державність. Збірник наукових праць на пошану професора Юрія Сливки. – Львів, 2000. – Вип. 7. – С. 300–310.
9. Центральний державний історичний архів України, м. Львів, ф. 309, оп. 2, спр. 44, арк. 1–13.
10. Черниш Н. І. Кривецький – книгознавець, видавець, бібліограф / Н. Черниш // Українська періодика: історія і сучасність / Доп. та повід. шостої Всеукраїнської наук.-теорет. конф. 11–13 травня 2000 р./ за ред. М. Романюка. – Львів, 2000. – С. 460–468.
11. Горинь В. Останній конфлікт М. Грушевського в НТШ / В. Горинь // М. Грушевський і Західна Україна. Доп. й повід. наук. конф. до 100-річчя від початку діяльності М. Грушевського у Львівському університеті (Львів, 26–28 жовтня 1994 р.) – Львів: Світ, 1995. – С. 38–40.
12. Хроніка Наукового Товариства ім. Шевченка.– Львів, 1906–1930.– № 25–70.
13. Стеблій Ф. Іван Кривецький – історик-державник / Ф. Стеблій. – Львів: Ін-т українознавства ім. І. Крип'якевича, 2003.– 40 с.
14. Кривецький І. Аграрні страйки і бойкоти у Східній Галичині / І. Кривецький // Діло. – 1906. – № 135–136.
15. Кривецький І. П'ятнадцять літ існування Записок Наукового Товариства ім. Шевченка (1892–1906) / І. Кривецький // Літературно-науковий вісник. – 1907. – Т. 40. – С. 64–79.

Наталія Гирна

ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ВЗГЛЯДОВ И НАЧАЛО НАУЧНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ИВАНА КРИВЕЦКОГО

В статье исследуется формирование общественно-политических взглядов и начало научной деятельности Ивана Кривецкого, одного из представителей исторической школы М. Грушевского во Львове первой трети XX в. На основании научных исследований И. Кривецкого, архивных и опубликованных источников, специальной литературы выяснены исторические условия формирования мировоззрения ученого и освещена его деятельность как представителя государственной школы. Исследуется значение научных достижений И. Кривецкого для становления государственного направления украинской историографии и развития украинской исторической науки.

Ключевые слова: Иван Кривецкий, Научное Общество им. Т. Шевченко, историческая школа, государственное направление в историографии, Львов.

Natalia Hirna**FORMATION OF THE SOCIAL AND POLITICAL DELIVES AND
THE BEGINNING OF THE SCIENTIFIC ACTIVITY OF IVAN KREVETSKYY**

In the article the scientific and social political activity of Ivan Krevetsky, one of the representatives of M.Hrushevsky historical school in Lviv of the 1st third of the XXth century is analyzed in complex. The historical conditions of the academic world are found and the history writing formation methods in highlighted on the bases of I. Krevetsky scientific researches, archival and published sources, special literature. Started by I. Krevetsky a new appoch to the evaluations of the historical process which set the basis for studing the history of the state.

Key words: Ivan Krevetsky, Taras Shevchenko Scientific Society, historical school, state tendency in the historiography, Lviv.

УДК 94(477) «1920/1939»**Роман Мельник, Віра Мельник****ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ НАСЕЛЕННЯ ДО ВІЙНИ
У ПУБЛІЦИСТИЧНІЙ СПАДЩИНІ В. ПЕТРИВА (20–30-ТІ РР. ХХ СТ.)**

Стаття присвячена проблемі, пов'язаній з аналізом теоретичних основ психологічної підготовки суспільства до війни у працях В. Петріва. Показано основні концептуальні підходи В. Петріва щодо методів проектування воєнної доктрини з урахуванням психологічної складової забезпечення збройного конфлікту.

Ключові слова: В. Петрів, психологічна підготовка, військово-теоретичні праці, воєнна доктрина, публіцистична спадщина.

Процес розбудови та реформування Збройних сил України на сучасному етапі її розвитку закономірно викликає інтерес до вивчення вітчизняного історичного досвіду, пошуку нових аналогій, котрі можна було використати при вирішенні сучасних актуальних завдань, а саме психологічної підготовки суспільства до війни. Безпосереднє відношення до з'ясування цього питання має міжвоєнний період військової історії ХХ ст.

Глибоке та всебічне вивчення проблеми психологічної підготовки суспільства до війни у теоретичних розробках представників військової еміграції міжвоєнного періоду, нині має важливе наукове і суспільно-політичне значення, бо сприяє об'єктивному висвітленню періоду формування Збройних сил України, пов'язаного з відродженням національної військової традиції та українського військового будівництва, його місця та ролі у боротьбі українців за незалежність, дає можливість з'ясувати місце армії у системі багатопартійного суспільства, методи та засоби, за допомогою яких можна виховувати національні Збройні сили в дусі відданості державі, забезпечувати високий фаховий рівень їх підготовки.

Метою студії – дослідити теоретичні основи підготовки народних мас українського суспільства до війни у літературно-теоретичній спадщині В. Петріва.

Історіографія, цього питання представлена чималими здобутками дослідників новітньої доби. Завдяки сприятливим умовам часу, здобуття незалежності України, історики створили потужний пласт наукових робіт, які розкривають проблему підготовки армійських кадрів та мирного населення до війни, періоду національної революції 1917–1921 рр. До таких робіт належать праці В. Голубка [2–3], Я. Тинченка [4], М. Литвина і Ю. Науменка [5], В. Колянчука [6], В. Сідака [14] та інших. Водночас, поза межами ґрунтовних узагальнень, залишається питання пов'язане і вивченням концептуальних підходів В. Петріва, щодо теоретичних основ психологічної підготовки мирного населення до війни. Досконале вивчення процесу виникнення, динаміки розвитку теорії та практики психологічного впливу на суспільство є основою для детального дослідження його сутності й змісту, а також напрямків і тенденцій їх подальшого удосконалення.

Питання психологічного забезпечення збройних конфліктів, як не від'ємної складової воєнної доктрини України, активно починає розглядатися у 20–30-х рр. ХХ ст., в період, коли значна частина вищого офіцерського складу армії УНР опинилася в еміграції [15, с.16]. Сконцентровуючи свої зусилля в теоретичній площині, військовики в цей період розпочали клопітку роботу над розробкою концепції Української держави з поєднанням у ній національного і військового аспектів. Серед низки важливих теоретико-моделюючих схем, поданих представниками військової еміграції міжвоєнного періоду щодо формування доктринальних норм, варто відзначити праці генерал-